

ANDIJONDA TARQALGAN ASALSHIRALI O'SIMLIKLARNING MORFOLOGIK BELGILARI

Andijon davlat universiteti magistranti

Masaidova Odinaxon Shavkatbek qizi

+998 90 268 67 01

Andijon viloyati hududi o'zining iqlimiy va geobotanik sharoitlari bilan xilma-xil o'simliklar tarkibiga ega bo'lib, u yerda asalshirali o'simliklarning ko'plab turlari tarqalgan. Ushbu o'simliklar nafaqat tabiiy ekotizimda muhim rol o'ynaydi, balki asalarichilik sohasida yuqori nektar va polen manbai sifatida ham ahamiyatlidir.

Andijon vohasida uchraydigan asosiy asalshirali o'simliklarga quyidagilar kiradi: **echkiemar** (*Melissa officinalis*), **yalpiz** (*Mentha spp.*), **beda** (*Medicago sativa*), **oq akatsiya** (*Robinia pseudoacacia*), **yantoq** (*Alhagi pseudalhagi*), **lola** (*Tulipa spp.*) va **shuvoq** (*Artemisia spp.*) kabi turlar. Ushbu o'simliklar o'zining morfologik xususiyatlari bilan boshqa vegetatsion guruhlardan ajralib turadi.

Masalan, **yalpiz** turining barglari ko'p hollarda cho'ziq-yumaloq shaklda bo'lib, silliq yoki engil tishsimon qirrali, sathida esa xushbo'y efir moyi ajratadigan bezchalar mavjud. **Beda** esa murakkab yaproq tuzilishga ega bo'lib, bargchalar uch dona, tuxumsimon, qirrasi ingichka tishli bo'ladi. Uning gullari ko'p hollarda binafsha rangda bo'lib, boshgul (kapalakgul) tipida joylashadi.

Oq akatsiya daraxtsimon o'simlik bo'lib, ingichka va uzun murakkab yaproqlarga ega. Uning gullari oppoq rangda, to'pgul holida joylashgan bo'lib, kuchli nektar ajratadi. **Shuvoq** esa po'kak barglari va xushbo'y hidli bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu o'simliklar o'zining vegetativ va generativ organlarida asalari uchun muhim bo'lgan nektar va gulchang ajratuvchi bezlarga ega.

Beda (*Medicago sativa*) — Andijon viloyatida keng tarqalgan asalshirali o'simliklardan biridir.

U asosan sug'oriladigan dalalarda, yaylovlarda va qishloq xo'jaligi yerlarida o'sadi. Barglari uchlik bo'lib, har bir bargcha tuxumsimon yoki yumaloq shaklga ega. Gullari mayda, binafsha yoki ko'kimtir rangda bo'lib, kapalakgul tipida joylashgan. Beda ko'p yillik, o'tlar turkumiga mansub bo'lib, o'rtacha 60–80 sm balandlikda o'sadi. U gullash davrida ko'p miqdorda nektar ajratib, asalarilar uchun muhim oziqa manbai hisoblanadi.

Lolaqizg'aldoq hayri (*Althaea officinalis*) — Gulhayridoshlar oilasiga mansub, ko'p yillik, dorivor va asalshirali o'simlikdir. U Andijon viloyatining daryo bo'yilari, namli yerlari hamda sug'oriladigan maydonlarida uchraydi.

Poyasi to'g'ri o'suvchi, tuksimon qoplam bilan qoplangan bo'lib, balandligi 1,5 metrgacha yetadi.

Barglari katta, yuraksimon yoki keng tuxumsimon shaklda, chetlari chuqur tilimlangan bo'ladi.

Barg va poya yuzasi mayda tuklar bilan qoplangan, qo'l bilan tekkanda biroz yopishqoq seziladi.

Gullari yirik, pushti yoki och binafsha rangda bo'lib, poyaning yuqori qismida joylashgan. Gul tuzilmasi oddiy, 5 ta gulbargli, markazida esa changchilari va urug'chilari yaqqol ko'zga tashlanadi.

Ushbu o'simlik asalarilar uchun yaxshi nektar manbai bo'lib, ayniqsa gullash davrida ko'plab chang to'playdi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, morfologik belgilar asalshirali o'simliklarni aniqlashda muhim diagnostik mezon bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, gul tuzilishi, barg shakli, rang-barangligi va nektar ajratuvchi organlarning joylashuvi asalarilarni jalb etish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Andijon viloyatining tabiiy-iqlimiy sharoiti, xususan, uning adirlik, tog'oldi va vodiy qismlarining geobotanik holati asalshirali o'simliklarning turlar tarkibi va tarqalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu hududda o'tkazilgan dala

kuzatuvlari, floristik ekspeditsiyalar va agrobiologik tadqiqotlar natijasida asalshirali o'simliklarning keng spektri aniqlangan. Tadqiqotlar Andijon Davlat Universiteti Biologiya fakulteti va Andijon qishloq xo'jalik ilmiy-tadqiqot stansiyasi tomonidan tizimli ravishda amalga oshirilgan.

Shu bois, Andijon hududida o'suvchi asalshirali o'simliklarning morfologik xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularni sistematik jihatdan to'g'ri guruhlash va asalarichilikda samarali foydalanish uchun zarur ilmiy asos yaratadi. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Andijon viloyati asalshirali o'simliklar bo'yicha boy biologik resursga ega. Ularning morfologik va fenologik o'ziga xosliklarini chuqur o'rganish, mahalliy asalarilar populyatsiyasining oziq-ovqat bazasini yaxshilash, qishloq xo'jalik ekotizimida changlanish jarayonlarini optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, olingan ilmiy natijalar asosida mahalliy iqlimga moslashtirilgan asalshirali o'simliklar seleksiyasi va sun'iy plantatsiyalarini tashkil etish mumkin.